

Саяси бірегейліктің сипаттамалық белгілерін зерттеудің заманауи тәсілдері

Аңдатпа. Мақалада саяси бірегейліктің сипаттамалық белгілеріне әдеби шолу жасалып, талданды. Зерттеу жұмысы барысында анықталғандай, отандық ғалымдар саяси бірегейлік түсінігін толық кешенді түрде зерттемеген. Зерттеулер бірегейліктің өзге түрлері шеңберінде жүргізілгендігі айқындалып отыр. Осы олқылықтың орнын толтыру үшін түсініктің сипаттамасына тоқталып отырмыз. Ол үшін «Scopus» базасында индекстелген мақалаларға талдау жүргіздік. Базадан табылған 2 798 материал арасынан 24 әдебиет таңдап алдық. Ерекше назар 2018-2022 жылдары жарияланған зерттеулерге аударылды. Ғылыми нәтижелерді отандық саяси ғылымдардың дамуы үшін тиімді пайдалануға болады. Сонымен қатар, жоғары оқу орындарындағы әлеуметтік-саяси білімдер модуліндегі «Саясаттану» пәнінде дәрістер жүргізуге қолайлы.

Түйін сөздер: саяси бірегейлік, саясат, халық, идеология, мәдениет, бұқаралық ақпарат құралдары, мемлекеттілік.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2022-139-2-77-92>

Түсті: 19.04.2022 / Жарияланымға рұқсат етілді: 28.04.2022

Кіріспе

Бірегейлік ұғымының саяси ғылымдардың категориясы ретінде өзектілігінің артуына қарамастан, заманауи ғылыми әдебиетте саяси бірегейлік түсінігінің нақты анықтамасы әлі қалыптасқан жоқ. Саяси бірегейлік халықтың санасы мен мінез-құлқын, биліктегі қауымдастықтардың, таптардың және элиталардың әрекеттерін реттеудің ең маңызды құралы болып табылады. Саяси бірегейлікті зерттеуге жан-жақты тоқталу үшін бізге бұл түсініктің сипаттамасын білу қажет.

Ғылымда және күнделікті қолданыста ұлттық, этникалық, рухани, мемлекеттік бірегейлік және т.б. (психологияда эго-бірегейлік; экономикада бренд бірегейлігі, корпоративті бірегейлік) ұғымдар бар. Жоғарыда айтылған ұғымдар арасында айқын анықтамалар жоқ. Сондықтан бұл мақалада қарастырылып отырған саяси бірегейлік ұғымының ерекшеліктерін анықтауды күрделендіреді.

Осы себептерге байланысты, зерттеліп отырған тақырыптың өзектілігі жоғары және туындап отырған мәселенің маңыздылығы бар деп ойлаймыз. Тақырыптың ғылыми нәтижелерін мақаланың талқылау және нәтижелер бөлімінде алуға тырысамыз.

Мәселенің тұжырымы

Ұлттық мемлекеттер санының өсуі және қазіргі жаһандану шарттарындағы бірегейлік дағдарысының жағдайында саяси бірегейліктің сипаттамасын зерттеу өзекті болып табылады. Бірқатар зерттеушілердің пікірінше, ұлт пен мәдениет арасындағы қатынастардың дамуы, тілдік саналуандылықтың пайда болуына байланысты саяси бірегейліктің маңызы арта түсті. Бірегейлік жеке адамның белгілі бір нышан, қасиеттің кез келген адамдар тобына сәйкестілігін сезіну екенін ескерсек, *саяси бірегейліктің негізгі түйінді ұғымы ұлттық мақтанш сезімі, саяси өзіндік сана, саяси кемелділік арқылы саясатқа*

қатыстылығы деп айта аламыз. Саяси бірегейлік түрлі идеологиялар, саяси және географиялық ерекшеліктер, бәсекелес саяси бірегейлік, үкіметтің әлеуметтік қорғауы, ұлттық бірліктің көрсеткіші, мемлекеттің халықты қолдауы, бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалы, халықтың сенімі, ұлттық-саяси бірегейліктің эволюциясы, этникалық, мәдени және саяси даму, саяси жүйе мен саяси мәдениет ерекшеліктері, этникалық қатыстылық арқылы білінеді және жоғарыда аталған құбылыстар оның дамуына ықпал етеді.

Зерттеудің мақсаты

Мақаланың мақсатына саяси бірегейлік ұғымына қатысты зерттеулерді «Scopus» базасынан тауып, түсініктің соңғы 5 жылда қалыптасқан сипаттамасын анықтау жатады. Мақсатқа жету үшін «Scopus» базасынан таңдап алынған 24 ғылыми әдебиетке сараптама жүргізілді.

Зерттеудің тарихы

Жалпы саяси бірегейлік туралы ағылшын тіліндегі кешенді алғашқы еңбектер ретінде өткен ғасырдың 70-жылдары жарық көрген В.М. Чейс [1] және В.Дж.М. Маккензидің [2] монографияларын айтуымызға болады. Осы жылдарда жарық көрген ғылыми мақалалардың басым бөлігінде саяси бірегейлік көбінесе этникалық бірегейлікпен байланыстырылған.

Орыс тіліндегі ғылыми әдебиеттерді «eLibrary.Ru» ғылыми электронды кітапханасындағы іздеу қызметі арқылы талдау жүргізілгенде 1 953 әдебиет тауып тұр. Бұл зерттеу тақырыбы бойынша орыс тіліндегі әдебиеттер көп деген сөз емес. Жасанды интеллект көрсетіп отырған нәтиже болғандықтан, жарияланған мақалалар санын жеке терең талдау арқылы анықтауымызға болады. Саяси бірегейлік туралы саяси ғылымдар мамандығы бойынша З.А. Жаде [3] және В.М. Суханов [4] докторлық диссертация қорғаса, А.А. Старостин [5] кандидаттық диссертация қорғаған. Саяси ғылымдарының докторы, профессор И.С. Семененконың жауапты редакторлығындағы «Политическая идентичность и политика идентичности» [6; 7] екі томдық монографиясы саяси бірегейлік ұғымын түсінуге көп көмегін береді.

Өкінішке орай отандық саяси ғылымдарда саяси бірегейлікті кешенді түрде зерттеген ғылыми еңбектер жоқ. Зерттеулердің басым бөлігі бірегейліктің өзге түрлері аясында тек аталып өткенін байқау қиын емес. Мәселен, Э.Б. Асылтаеваның [8] 6D050200 – Саясаттану бағыты бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертациясын айтуымызға болады. Сонымен қатар, А.Р. Қапасова [9, 94 б.], Х.С. Абдильдина [10, 33 б.], Х. Абдильдина және Ж. Кульжанова [11, 15 б.] мақалаларынан саяси бірегейлік ұғымын кездестіре аламыз.

Зерттеу әдістері

Жалпы «Political identity» кілт сөзі негізінде «Scopus» базасында барлығы 2 798 материал табылып отыр. Алдымен алынған мәліметтерді нақтылау үшін ғылым салалары бойынша материалдар саны анықталды (Кесте 1).

Кесте 1. «Scopus» базасынан «Political identity» кілт сөзі арқылы табылған материалдар саны (28.03.2022 көрсеткіш)

№	Зерттеу саласы	Саны	№	Зерттеу саласы	Саны	№	Зерттеу саласы	Саны
1	Social Sciences	2 161	9	Computer Science	45	17	Health Professions	5
2	Arts and Humanities	1 200	10	Engineering	32	18	Mathematics	5
3	Psychology	184	11	Agricultural and Biological Sciences	18	19	Immunology and Microbiology	3
4	Economics, Econometrics and Finance	108	12	Biochemistry, Genetics and Molecular Biology	14	20	Pharmacology, Toxicology and Pharmaceutics	3
5	Business, Management and Accounting	99	13	Energy	14	21	Physics and Astronomy	3
6	Environmental Science	92	14	Multidisciplinary	14	22	Decision Sciences	2
7	Earth and Planetary Sciences	70	15	Neuroscience	13	23	Chemical Engineering	1
8	Medicine	54	16	Nursing	9	24	Materials Science	1
						25	Veterinary	1

Материалдар санынан байқап тұрғанымыздай, индекстелген ғылыми зерттеулер бірнеше ғылым салалары бойынша қамтылған және кілт сөз бойынша материалдар өте көп. Аталмыш материалдарды бір мақала көлемінде сараптау мүмкін еместігіне байланысты базадан «Мақала атауы» және «Дереккөз атауы» фильтрі арқылы материалдарға іздеу жүргізілді. Нәтижесінде «Мақала атауы» фильтрі бойынша 525, «Дереккөз атауы» фильтрі бойынша 67 материал табылды. «Мақала атауы» бойынша бұл көрсеткіш те көп болғандықтан шартты түрде соңғы 5 жылдағы материалдарды (2018-2022 жылдар) талдауды және жүйелеуді жөн санадық. Материалдарды сараптау үшін зерттеудің сапалық әдістері болып табылатын тарихи, нарративті, жүйелік-құрылымдық, институционалдық, салыстырмалы тәсілдер қолданылды.

Талқылау және нәтижелер

2018 жылғы зерттеу жұмыстары. Р.М. Питхаус [12] зерттеуінде Оңтүстік Африканың Дурбан өңіріндегі шалғай аймақтарда орналасқан халық қозғалыстарындағы саяси бірегейлікке қатысты кейбір ұсыныстар жасалады. Бұл үшін он жылдан астам уақытқа созылған зерттеу нәтижелері арқылы бұқаралық ұйымдар мен жұмылдырудың саяси бірегейліктің ауысуына ықпалы зерттеледі. Ғалым өз пікірін пайымдай келе, егер кәсіби дискурсивті солшыл жақ тиімді әрекет ететін болса, онда танымал саяси бірегейлікке анағұрлым байыпты қарау және теория мен халықтық ұмтылыстар мен күрестің нақты формалары арасындағы өзара әрекеттесуді қамтамасыз етеді. Мұндағы саяси бірегейліктің

байланысы бұқаралық ұйымдар мен жұмылдыру, халықтық ұмтылыстар мен күрес арасында болып тұр. Бұқаралық ұйымдар кез келген топтың мәселелерін шешуге арналған жұмыстар жүргізетін болса, жұмылдыру әрекетке әкеледі. Халықтық ұмтылыстар мен күрес жаңа өмір мен ұстанымдарға лайықты болуы тиіс деп ойлаймыз. Бұл жаңа саяси бірегейлікті қалыптастыруға әсер етуі де ықтимал.

Р. Алонцидің [13] зерттеуінде еуропалық саяси бірегейлік тұжырымдамасындағы даулы мәселелер талданады. Еуроодақтың бірыңғай саяси және географиялық өлшемге қол жеткізу аспектілері айқындалады. ЕО мүшелерінің ортақ келісілген бірегейлік ұғымының және қоғамның ортақ болашағы туралы идеяны мойындамауының себептері сарапталады. Автор еуропалық бірегейліктің қалыптасуы қоғамдағы жеке тұлғаның орталықтылығы тұжырымдамасы мен христиандықтың өркениетті дамуы мен әлеуметтік-мәдени интеграциясының моделі ретінде негізделгенін көрсетеді. Біріккен Еуропаның мәні тек плюралистік ғана емес, әмбебаптық құбылыс болып табылады. Сондықтан ғалым Еуропалық Одақтың табиғатын қайта қарастыру қажеттілігін баяндайды. Бұл пікірлерді талдай келе, саяси бірегейлік саяси және географиялық өлшемге ие екендігін, діннің әлеуметтік-мәдени интеграцияға ықпалын байқауымызға болады.

АҚШ, Швеция және Израильдің мәдениеті қарастырылған 3 зерттеуде ғалымдар топтың айқын емес теорияларының саяси бірегейлікпен байланыстылығы және бұл қатынастардың әлеуметтік үстемдікке бағытталуын (Social Dominance Orientation) зерттейді [14]. Бірінші зерттеуде ұйымдар сенімдерінің маңыздылығын арттыру әлеуметтік мәселелерде оңшыл саяси өзін-өзі танудың нығаюына әкелетінін көрсетті. Дегенмен, жалпы немесе экономикалық саяси бірегейлікте мұндай әсер анықталмады. Екінші зерттеуде авторлар қатысушылардың топтарға қатысты ұйымдық сенімдері неғұрлым көп болса (қосымша топтар туралы сенімдермен салыстырғанда), соғұрлым олар АҚШ, Швеция және Израильде саяси оңшыл (солшылдарға қарсы) ретінде айқындайды. Әлеуметтік үстемдікке бағытталу аталмыш қатынастарды АҚШ пен Швеция үлгілерінде жанамаланса, Израиль үлгісінде бұл байқалмайды. Израильде саяси бірегейлік негізінен Израиль-Палестина қақтығысына бағытталған көзқараспен белгіленетін саяси жағдай болып табылады. Үшінші зерттеуде әлеуметтік үстемдікке бағытталу топтар туралы айқын емес теориялар мен израильдіктердің әлеуметтік-экономикалық мәселелерге қатысты саяси бірегейлік арасындағы қатынаста жанамаланғаны айтылады. Бірақ Израиль-Палестина қақтығысымен байланысты саяси бірегейлікте мұндай делдалдық рөл атқарылмағандығы анықталады. Сонымен қатар, концептуалды түсінбестікті болдырмау үшін олар «саяси бірегейлік» терминін солшыл-оңшыл континуумында өзін-өзі сәйкестендіруді білдіру үшін қолданады.

Т. Додж [15] Ирактағы гибриді саяси бірегейлікті түсіндіру барысында 2003 жылғы басып кіруден кейінгі елдің құлауы мен тұрақсыздығын түсіндіруде басымдық танытқан бірегейліктің алғашқы және этно-символдық теорияларын сынға алады. Автордың пайымдауынша, Ирактың қазіргі саясатын оның соңғы он бес жылдағы емес, ұзақ уақыт кезеңіндегі тарихын зерттеу арқылы ғана түсінуге болады. Ол үшін ұлтшылдықтың модернистік теориялары және олардың Таяу Шығыстағы бірегейлікті түсіндіруге қатыстылығын сыни тұрғыдан қарастыру қажет. Мұны Пьер Бурдьё атап өткен өріс және капитал тұжырымдамасы негізінде түсіндіруге болады және бұл «көрініс қағидасымен» (principles of visions) байланысты. Бұл тұста «көрініс қағидасының» идеологиямен тығыз байланысты екендігін айтқымыз келеді.

А. Попов [16] украин ұлттық-саяси бірегейлігінің эволюциясын оның қалыптасуының маңызды аспектілері контекстінде зерттейді. Нәтижелердің әдістері тарихилық қағидасына негізделген. XX-XXI ғасырлардағы Украинадағы саяси тәжірибе мен саяси режимнің қалыптасуы мен дамуын талдау кезеңінде Украинаның этникалық, мәдени және саяси даму

ерекшеліктері Ресеймен және Шығыс Еуропаның басқа елдерімен салыстырылады. Украинадағы саяси жағдайдың даму перспективалары геосаяси парадигма арқылы талданады. Автор кеңестік кезеңде украиндардың орыстардан бөлінуіне ықпал еткен және оған қарсы болған факторлардың болғанын атап көрсетеді. Сонымен қатар, посткеңестік кезеңде этникалық және азаматтық ұлтшылдық, жаһандық және украин саяси мәдениетінің кейбір ерекшеліктерінің өсуі әсерінен сепаратистік тенденциялар басым болғандығы баяндалады. Демек, саяси бірегейлік жылдар бойы қалыптасады.

Испанияның азаматтық соғысымен байланысты ескерткіштерге шетелдік келушілердің көзқарастарына баса назар аударылған зерттеуде саяси бірегейлікті жұмылдырудағы туризмнің рөлі сипатталады [17]. Баяндамалық сұхбаттар деректері саяси лоялдылық жеке және топтық бірегейліктің маңызды құрамдас бөлігі болып табылатынын және туристердің мінез-құлқы мен тұтынушылардың таңдауына әсер ететінін көрсетті. Ескерткіштерге бару күшті эмоциялар тудырды. Мемориалдар саяси бірегейлікті растады және саяси міндеттемені жандандыруға қабілетті болды. Бұл зерттеу туристік қызмет арқылы бірегейлікті қалыптастыру жолдарын түсіндірудегі маңызды еңбек болып табылады. Сондай-ақ туристердің саяси бірегейлікті білдіруге деген ұмтылысы мен елдің өткен оқиғаларды мәңгі есте қалдыру (немесе есте қалдырмау) таңдауы арасындағы сәйкессіздікті көрсетті.

Соңғы онжылдықта Америка Құрама Штаттарында жер қойнауын сумен ажырату арқылы мұнай мен газ өндірудің айтарлықтай өсімі байқалады. Бірақ, бұл мәселе бойынша мұнай-газ саласын реттеуге қатысты халықтың қалауын зерттеушілер аз біледі. Сондықтан зерттеушілер мұнай-газ саясатын қолдаудағы саяси бірегейліктің рөлін нақтылауға тырысады [18]. Саяси бірегейлік барлық салалардағы саяси қолдаудың қуатты болжаушысы, параметрі деуімізге болады. Осы пікірге сәйкес, саяси бірегейлікті саясатты қолдауға тікелей және қоғамдық өмірдің барлық салаларында тәуекел мен пайданы қабылдау және сенім арқылы жанама әсер етеді деп болжаймыз. Саяси бірегейлік кез келген туындаған мәселені басқаруда маңызды фактор болып табылады. Өйткені ол саяси артықшылықтарға да, басқа айнымалыларға да әсер етіп, осы саяси артықшылықтарды түсіндіре алады.

2019 жылғы зерттеу жұмыстары. Әлеуметтану мен саясаттанудың қиылысында тұрған мәселелердің бірі ретінде саяси өзіндік сананың батыстық емес және батыстық құндылықтары арасындағы айырмашылықты атауымызға болады. С.В. Чугров және Л.Б. Карелова [19] соңғы 20 жылдағы қоғамдық пікір сауалнамасы негізінде Жапониядағы саяси бірегейліктің ерекшеліктерін анықтап, осы деректер арқылы елдің ұлттық саяси жүйесі мен саяси мәдениетінің өзгешеліктерін талдайды. Зерттеуде авторлар саяси бірегейлікті жапондардың Жапония бейнесі, маңызды саяси міндеттер мен басқарудың таңдаулы нысандары туралы идеялары; билік институттарына көзқарастары, қоғам субъективтілігінің ерекшеліктері арқылы дәйектейді. Қоғамдық пікірді талдаудың әлеуметтанулық әдістері, тарихи-мәдени көзқарас, «деконструкция» әдісі арқылы негізгі ұғымдар, саяси мифтер және басқа да дискурсқа айналдырылған көзқарастар анықталады және саяси бірегейлік элементтерінің эволюциясы белгіленеді. Қоғамдық пікірлер талдауымен таныса келе, дәстүрлер жапондықтардың саяси бірегейлігін қалыптастыруда маңызды рөл атқаратындығын байқауымызға болады. Саяси бірегейлік саяси таптың жанашыр және сенімді өкілдерінің қамқорлығына сүйену, үкімет тарапынан әлеуметтік қорғауды күту, ұлттық бірліктің жоғары дәрежесі, мемлекеттің негізгі саяси субъект ретіндегі қолдауы мен жеке қатысу деңгейінің төмендігі арқылы анықталады.

Нәсілдік, этникалық қатыстылық пен ұлт саяси бірегейліктің категориялары ретіндегі өзгешеліктерін білу маңызды. Саяси бірегейліктің осы үш категорияларының арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды білуіміз қажет. Ж.Г. Луч [20] ғалымдардың көпшілігі

бірегейліктің жоғарыда аталған түрлерін оқшау түрде қарастырғанын айтады. Автор Америка Құрама Штаттарының федералды саяси жүйесіндегі адамдардың бір жағдайын қарастыру арқылы бірегейліктің осы үш формасын салыстырады. Пуэрторикандықтар бұл ахуалда нақты зерттеу нәтижесін береді. Өйткені олар Америка Құрама Штаттарында орналасқан жеріне байланысты нәсілдік, этникалық немесе ұлттық саяси бірегейлікті көрсете алады. Аралдағы пуэрторикандықтардың ұлттық бірегейлік сезімін көрсететін негізгі саяси бірегейлігі бар. Бұл көпұлтты демократиялардағы субмемлекеттік ұлттық қоғамдарға тән құбылыс. Құрлықтық Құрама Штаттардағы пуэрторикандықтар нәсілдік және этникалық тегі бойынша негізгі көпшілік мәдениетіне сәйкес бөлінеді. Олардың негізгі саяси бірегейлігі таласу, келіссөздер және релятивизация процесі арқылы болса да, нәсілдік немесе этникалық болады.

Психология мен саясаттану бойынша жаңа әдебиеттерде саяси бірегейлік саяси шешімдердің маңызды қозғаушы күші ретінде анықталады. Алайда, адамның саяси бірегейлігі оның өзін-өзі бағалауына кеңінен қалай ықпал жасайтындығы және неліктен кейбір адамдарға басқаларға қарағанда көбірек ықпалы туралы мәліметтер аз [21]. Зерттеушілер адамдардың саяси мінез-құлқының анықтаушы факторларының бірі ретінде өзіндік тұжырымдама туралы идеялардағы саяси бірегейліктің ролін айқындайды. Зерттеуде өзінің саяси бірегейлігі себепті орталық деп есептейтін адамдар («Мен» тұжырымдамасының көптеген басқа сипаттамаларымен байланысты) өз саяси бірегейлігіне сәйкес әрекет ету ықтималдығы осы аспектіде себеп-перифериялық деп есептейтіндерге қарағанда көбірек болады деп болжанады. Осы болжамдарға сәйкес, 2016 жылғы АҚШ президенттік сайлауы кезіндегі саяси бірегейлік көрінісі өздерінің саяси партиясының бірегейлігін неғұрлым орталық деп санайтындардың өз саяси партиясының кандидаты үшін дауыс беру ықтималдылығы төмендейтіндігі баяндалады. Сонымен қатар, ағылшын немесе британдық ұлттық бірегейлігінің себеп-салдарына көбірек сенетін Ұлыбритания тұрғындары Біріккен Корольдіктің Еуропалық Одақтан шығуын (Brexit) қолдайтынын анықтады.

Саяси бірегейлік электоралды мінез-құлықты түсіну үшін де өте маңызды [22]. Бұл мәселеде саяси партиямен өздерін теңестіретін адамдар ескі немесе жаңа бәсекелестерге дауыс бере алмайтын лоялды жақтаушылар секілді әрекет ететіндігі айтылады. Ғалымдар популизм истеблишментке қарсы бағытталған саяси бірегейлік болған кезде ғана өркендей алатынын дәлелдейтін жаңа теорияны дамытады. Бұл бірегейлік белгілі бір елдегі барлық қалыптасқан саяси партияларға эмоционалды және рационалды жиренушілікті білдіреді. Эмпирикалық талдау электораттың шектеулі сегменті популизммен біріктірілген истеблишментке қарсы саяси бірегейлікті ұстанып қана қоймай, популизмге қарсы жақтастардың үлкен сегменті бар екенін көрсетеді.

Жоғарыда атап өткеніміздей, бірегейлік мәселелері Еуропадағы саяси пікірталастардың маңызды тақырыбына айналды. Басты мәселе, ЕО дәстүрлі түрде ұлттық мемлекеттерді сақтайтын негізгі саясат салаларындағы өкілеттіктерін айтарлықтай кеңейткенімен, оның саяси бірегейлігі әлі де әлсіз болып қалуында болып отыр. ЕО-ның саяси бірегейлігінің құрылысын, оның күші мен мазмұнының сипатындағы айырмашылықтарды қарастырудың маңызы зор [23]. Авторлар Еуропалық ұлттық мемлекеттің қалыптасуы мен ЕО бірегейлігі бойынша зерттеулерге сүйене отырып, төмендемелі көзқарасты қолданады. Түрлі негізгі саясат салаларындағы ЕО институттарының саясатты құру арқылы саяси бірегейлікті қалыптастыру ұмтылысын талдайды. ЕО-ның саяси бірегейлігінің құрылымын анықтау арқылы ғалымдар саясатты әзірлеу процесіндегі саяси бірегейлікті бағалау үшін эмпирикалық көрсеткіштерді белгілейді. Сонымен қатар, бәсекелес саяси бірегейліктің даулары мен тіршілігін нақты қамтитын процеске бағытталған тәсілмен бірегейлік құрылысы талданады. Саясаттың түрлі

салаларын салыстыра отырып, ЕО институттарының ЕО саяси бірегейлігін құру мүмкіндігі бар ұлттық бірегейлікпен ғана емес, саясат салаларындағы бәсекелес саяси бірегейлікпен қатар өмір сүретіндігі болжанады. Демек, ЕО институттары үшін қуатты бірегейлікті құру қиын болды және бірегейлік ЕО ішінде айқын сыртқы баламалар мен шектеулі бәсекелес бірегейлік бар жерде күшті болды.

С. Фаббринидің [24] зерттеуінде ЕО-дағы саяси бірегейлік институттарының қызмет етуі арқылы қалыптасқан түрлерін қарастырады. Мақалада ұлттан жоғары тұратын және мемлекетаралық институционалдық құрылымдар арасындағы сараптамалық жіктеулерге сүйене отырып, шешім қабылдаудың мұндай екіжақты жүйесі саяси бірегейлікті құруға қатысты қайшылықты логиканы тудырғанын көрсетеді. Егер ұлттан жоғары институттар мемлекеттік сипаттамалары бар еуропалық саяси бірегейлікті құруға ұмтылса, үкіметаралық институттар оның орнына мүше мемлекеттердің ұлттық бірегейлігін сақтау үшін сол бірегейлікті деконструкциялау үшін әрекет етеді. Лиссабон келісімінен кейінгі көптеген дағдарыстар екі тұжырымдама арасындағы қарама-қайшылықты күшейтіп қана қоймай, үкіметаралық ортадағы ұлттық бірегейлік арасындағы бәсекелестік олардың ұлтшылық талаптарға айналуына әкелді.

Интернет дәуірінің келуі ұлттық басқаруда түбегейлі өзгерістер әкелді, ал басқарудың күрделілігі мен өте белгісіз сипаты жаңа дәуірдегі саяси бірегейлікке жаңа талаптар қойды [25]. Басқару ортасы тұрғысынан немесе басқару субъектілері мен құрылымдары тұрғысынан қарастырылғанына қарамастан, Интернеттің ұлттық басқаруға әкелген өзгерістері саяси бірегейлікке қарсы шықты. Осылайша, жаңа дәуір жағдайында Интернетті басқарудағы өзгерістерге байланысты саяси бірегейлік сын-қатерлеріне жауап ретінде виртуалды әлемді басқаруды жаңғыртуға ықпал жасап, киберкеңістік идеологиясының үстемдігін қатаң бақылауда ұстап отыру арқылы халықтың саяси бірегейлігі үшін төмендегі жаңа байланыстарды қалпына келтіру қажет: бірегейлікті дамытуға қол жеткізу үшін кешенді басқаруды жүзеге асыру; субъектінің жеке басын анықтау үшін қызмет көрсетуге бағытталған басқаруды күшейту; тұрақты бірегейлікті жақсарту үшін икемді басқаруды ынталандыру.

2020 жылғы зерттеу жұмыстары. Колледждер мен университеттер студенттерді демократия талаптарына дайындауға көбірек тартылады [26]. Студенттердің бұл қиындықтарға төтеп беру қабілеті бір жағынан саяси бірегейліктің дамуына байланысты. Қазіргі уақытта саяси бірегейліктің шығармашылық процестермен байланысы туралы аз зерттеулер жүргізілген. Ғалымдар оқу аудиторияларында студенттердің саясатпен айналысатын орны ретіндегі маңыздылығын ескере отырып, шығармашылықты ізгілендіру мен студенттердің өздерінің саяси бірегейлігін жүзеге асыру арасындағы байланысты көрсету мақсат ретінде қояды.

XXI ғасыр басындағы Таяу Шығыс елдеріндегі мемлекеттік дағдарысы мен конфликтілер аясында бірегейлікті саясиландыру күшейіп кетті [27]. Өздерін жалпы этникалық, діни, конфессиялық белгілері бойынша танитын және осы негізде саяси талаптарды тұжырымдайтын топтар саяси алаңда өзін белсендірек ұстайды. Саяси мақсаттарға жету үшін жұмылдыру процесіндегі бірегейлікті пайдалану олардың арасындағы бар айырмашылықтарды өз алдына конфликтінің қозғаушы күші ғана емес, саясиландыру процесінде осындай бола түсетінін көрсетеді. Сәйкесінше, халықаралық қатынастарға қатысушылардың саясатын тек примордиалды конфликт арқылы түсіндіру әрекеттері нәтиже бермейді. Сонымен қатар, саяси бірегейлікті қарастыру аймақ мемлекеттерінің одақтастары мен жанашырларын таңдауын түсіндіре алады. Түрік қоғамында идеологиялық негізде саяси өзін-өзі сәйкестендіру басым болса, Сирияда конфликт жағдайында конфессиялық бірегейлік бірінші орынға шықты. Ливанда

конфессиялық жүйе бұрынғысынша институттардың жұмысын анықтайды. Дін ұлттық бірегейліктің ең маңызды элементі болып табылатын Израильде саяси салада зайырлы идеологиялар мен діни дискурстың симбиозы бар. Иранда революция исламдық-шииттік бірегейлікті «ресми идеологияның» негізгі құрамдас бөлігіне айналдырды. Сондықтан сыртқы саясаттағы бірегейлік факторын пайдалану ахуалдық сипатты иеленіп отыр. Діни немесе конфессиялық бірегейлікті атап көрсету кең ауқымды халықаралық өзара қатынастар контекстінде анахронизм болып көрінеді және әлеуетті әріптестерді алшақтатуы мүмкін. Дегенмен, саяси бірегейлік факторын есепке алмай, аймақтағы конфликтілер тенденцияларының дамуын болжау мүмкін емес.

Азаматтардың саяси бірегейлігінің қалыптасуы мемлекеттік қауіпсіздігінің факторы болып табылады [28]. Ғалымдардың пікірінше, саяси бірегейліктен бөлек матрица секілді көптеген бірегейлік болады, олар бір-бірімен үздіксіз өзара әрекеттеседі, толықтырады және ықпал жасайды. Әдіснамалық тұрғыда саяси бірегейлікті қалыптастыру процесі интеракционизм тұрғысында саяси өзара әрекеттеседі. Сонымен қатар, авторлар саяси бірегейлікті қалыптастырудың тиімділігін және мемлекеттік дағдарысы түріндегі ықтимал жағымсыз салдарларды объективті бағалау үшін постструктурализм тұрғысынан жағдаяттық бірегейлікті негізгі саяси бірегейлікке айналдыру тетігі ретінде қарастырады. Саяси бірегейліктің қалыптасуын зерттеудің көптеген тәсілдері оны құрудың түрлі модельдерін қарастыру арқылы толықтырылады. Бұл үшін фрагментарлық, элиталық және органикалық модельдерге мән беріледі. Негізгі қатысушылары саяси элиталар, БАҚ және азаматтық қоғам болып табылатын саяси бірегейлікті қалыптастыру процесіндегі мемлекеттің жетекші рөліне ерекше назар аударылады. Құрылған үшбұрышты диаграммаларды талдау нәтижелері бойынша екі заңдылық анықталды. Біріншіден, саяси элита ұсынатын саяси бірегейлікті қалыптастыру үлгілерін әлеуметтену процесінде оң қабылдау мен интеграциялану режимінің өзгеруіне әкелетін жаппай наразылықтардың әрбір жарылысы қоғамда байқалады. Екіншіден, БАҚ пен саяси элитаның мемлекеттіліктің қауіпсіздік деңгейіне және қоғамдағы шиеленістің өсуіне ықпалының анықталған тенденциясында көрінеді.

Бұқаралық ақпарат құралдарының саяси бірегейлікке ықпалын М. Шехата [29] зерттеуінен де байқауымызға болады. Ол әлеуметтік-саяси коммуникация тұрғысынан Еуропадағы Тунис диаспораларының саяси бірегейлігіне БАҚ-ты пайдаланудың ықтимал әсерін зерттейді. Дания, Швеция және Францияда тұратын тунистіктермен жүргізілген 45 сұхбат негізінде, саяси бірегейліктің құрамдас бөліктеріне (Отан, дін және идеологияға бағытталған) қатысты БАҚ-ты пайдалану үлгілеріне ерекше назар аударды. Талдау көрсеткендей, бұқаралық ақпарат құралдары диаспораның Отанға бағдарлануына пайдалы әсер етеді, бұл процесс қатысушылардың Туниспен бұрынғы байланысына байланысты болуы мүмкін. Бұқаралық ақпарат құралдары сондай-ақ саяси идеологияны қысқамерзімді трансформациялап, діни бағдарларға әсер етті. Бұл процесс негізінен ата-тегі мен тұратын елдегі өміріне байланысты болды. Зерттеуде Тунис диаспорасы шыққан елден де, тұрғылықты елден де туындайтын әлеуметтік-саяси қағидаларды қабылдауға ықпал ететін медиа арналар қолдайтын гибриді бірегейлікті құру ықтималдығы жоғары екендігі болжанады.

Саяси бірегейліктің сенімге ықпалын зерттеген еңбек те кездеседі [30]. Аталмыш зерттеуде саяси бірегейлік пен объективті ақпараттың басқалардың сенімділігі туралы ұғымдарының қалыптасуына ықпалы айқындалады. Ғалымдар Америка Құрама Штаттарының жалпы тұрғындарының іріктемесі бойынша ынталандырылған эксперименталды сауалнаманы пайдалана отырып, сенімді мінез-құлық, басқалардың беріктігіне сенімдері және нақты өзара қарым-қатынасты анықтау үшін серіктестердің саяси

бірегейлігі туралы ақпаратты түрлендіреді. Зерттеуде сенім серіктестің саяси бірегейлігіне байланысты екені байқалады, бірақ олар әрқашан бөтен топтарға біржақты қарайды. Бұл әдебиетте кездесетін партияаралық антагонизм міндетті түрде бөтен топтардың не істейтіні туралы пессимизмге әкелмейтінін көрсетеді.

2021-2022 жылдардағы зерттеу жұмыстары. Бұл жылдары мәселеге қатысты еңбектер санының азайғанын байқауымызға болады. Жоғарыда атап өткендей, дұрыс азаматтық қоғам құру және демократиялық даму үшін саяси бірегейлік топтары ішіндегі және арасындағы сенім мен ынтымақтастық маңызды мәселелер болып табылады. Кезекті зерттеуде авторларды бейтаныс адамдар арасындағы сенім алмасуда саяси бірегейлік маңызды ма деген сұрақ қызықтырды [31]. Зерттеуде саяси бірегейлігі бірдей немесе әртүрлі субъектілер жұптары арасындағы сенімнің дамуын анықтау үшін үш сатылы эксперимент жасалды. Бірінші кезеңде сыналып отырғандар сенімді өкіл ретінде жұппен кездейсоқ жинақталды және олардың саяси қатыстылығы ашылмады. Екінші кезеңде жұптар әлі де кездейсоқ таңдалды, бірақ әрбір сыналып отырғандарға серіктесінің саяси қатыстылығы туралы ақпарат берілді. Үшінші кезеңде әрбір субъект өзінің серіктесінің ұнамды саяси бірегейлігін таңдай алды. Нәтижелерде түрлі бірегейлік жағдайында сенімді мінез-құлықты қалыптастырудың екі тетігі анықталды: бірінші тетік - саяси бірегейлік; екінші тетік - өзара әрекеттестік.

Сенім алшақтығы гипотезасын толық түсіну үшін келесі зерттеуде көзқарастар мен жалған сенімдердің қалыптасуына саяси бірегейліктің, білім берудің және бұқаралық ақпарат құралдарын объективті пайдаланудың ықпалы дәйектеледі [32]. Саяси бірегейліктің көзқарастар мен жалған сенімдерге ықпалы адамның біліміне байланысты екендігі айқындалып, бұл саяси бірегейлікпен үйлескенде сенім алшақтығын арттыратын көрсетеді.

О.-Р. Илован [33] зерттеуінде 1967 және 1989 жылдар аралығында «Cutezatorii» (Батылдар) журналында жарық көрген білім беру комикстерінің нарративін пайдалана отырып, кеңістіктің әлеуметтік және мәдени құрылысын, Румынияның социалистік қоғамындағы әлеуметтік таптардың саяси бірегейлігін ашуға бағытталады (1948-1989 ж.ж.). Визуалды және дискурсивті талдауды қолдана отырып, автор комикстердегі еңбек және социалистік прогресс туралы үгіт-насихат қызметін ұтымды көрсетеді. Нәтижелер комикстердегі мәтін мен суреттердің кеңістік пен бірегейлікті таныстырудың жаңа немесе социалистік баяндауды құруға, бірегейлік пен қиялдағы қауымдастықтардың қалыптасуына ықпал ететін нысандары бар екенін көрсетеді. Ғалым ұсынған қорытындыға сәйкес, комикс дискурсы идеологиялық кеңістікті қайта таныстырады, кейіпкерлерді бағалайды, олардың адамгершілігі немесе оның жетіспеушілігін белгілейді, белгілі бір жағдайда қандай ұстанымның қалыпты немесе қалыпты емес екенін көрсетеді.

Н. Аллен және Р. Брукс [34] мақаласында келесі ұрпақтың зерттеулеріне негіз қалау үшін әскердегі бірегейлікке негізделген топтастыру феноменін дәйектейді және Африка мен Таяу Шығыстағы режимдердің мысалдарымен мәселенің үш жиынтығын ұсынады. Біріншіден, ғалымдар тұжырымдарды сыни тұрғыдан қарай отырып, айырмашылықтарды, оның ішінде этникалық ерекшеліктен тыс саяси бірегейлікті ескере отырып, әскери күштер арасындағы бірегейлік өзгерістерін бақылау қажет. Екіншіден, тыйым салынған жұмыс істейтін тетіктерге көбірек назар аударған жөн. Өйткені ол бірнеше бірегейлік негіздерін қамтуы мүмкін, саяси бірегейлікті манипуляциялау және жасау үшін топ ішіндегі бәсекелестікті ынталандыру үшін қолданылуы ықтимал. Үшіншіден, көшбасшының саясатқа және тарату мәселелеріне қатысты шығындарын көбірек ескеріп, режимнің қауіпсіздік императивтерінің арасында пайда болатын сауда-саттыққа назар аудару қажет.

Н. Лавджой [35] ескерткіштерді жасаушы билеушілер өздерінің саяси бірегейлігін бейнелі кескіндемелер, жазулардың көрнекілігі мен мазмұны арқылы үйлестіруге

ұмтылғанын айтады. Зерттеуде айқындалып отырғандай, ескерткіштер арқылы Хиява (б.з.б. IX-VII ғасырлардағы Шығыс Киликиядағы шағын неохеттік құл иеленуші мемлекет) патшалығының саяси күн тәртібіндегі өзгерістерді, қарсы саяси фракциялар арасындағы биліктің ауысуын көруімізге болады. Бұл бірегейлік қасақана екіұштылық сезімін қамтиды. Өйткені түрлі топтар бір хабарды тез арада қолдамайды, керісінше әскери ерлік, саудасаттық байланыс, король легитимдігі және билігі сынды көп қырлы хабарды тарату үшін бірге жұмыс істейді.

Қорытынды

Саяси бірегейлік мәселесінде саясаттағы оңшылдар мен солшылдар көзқарастарына мән беріледі. Саясатта дәстүрлі түрде консервативті, реакциялық және қорғаушы бағыттары мен идеологияларын оңшыл деп атайтындығын білеміз. Оңшылдар көп жағдайда қазіргі жағдайды сақтағысы келеді. Оңшыл идеологияларға көптеген бір-бірінен айырмашылықтары бар идеологиялық бағыттар жатады: консерватизм, классикалық либерализм, экономикалық либерализм, консервативті либерализм, либералды консерватизм, ұлттық консерватизм, ұлттық демократия, ұлттық либерализм, оңшыл либертаризм. Сәйкесінше саясаттағы солшылдар көптеген саяси бағыттар мен идеологиялардың дәстүрлі атауын білдіреді. Солшылдардың мақсатына әлеуметтік теңдік, әлеуметтік әділеттілік, ауқаттылардың кедейлерге кірістерін қайта бөлу және қоғамның ең аз артықшылықты топтары үшін өмір сүру жағдайларын жақсарту немесе қоғамның таптық бөлінуін толығымен жою жатады. Солшылдар өндіріс құралдарына жеке меншікті шектеуді немесе толық жоюды жақтайды. Олар әлеуметтік теңдікке, түрлі әлеуметтік топ мүшелерінің мүмкіндіктерін теңестіруге ұмтылады. Міне осы екі бағыттың құндылықтары негізінде елдегі саяси бірегейлікті қалыптастыруға болады деуімізге болады.

Еуропалық Одақтың саяси бірегейлігі мәселесі тұрғысындағы көзқарастар да анықталып отыр. Ең алдымен бұл мәселеде саяси бірегейлікке саяси және географиялық ерекшеліктер ықпал ететіндігін байқадық. Ғалымдардың басым бөлігі ұлттық мемлекеттерді сақтайтын өкілеттіліктер кеңейгенімен, елдердің саяси бірегейлігі әлсіз екенін баяндайды. Бұл тұста оның әлсіз жақтарына саяси бірлестіктегі көптеген бәсекелес саяси бірегейліктің (Одаққа 27 мемлекет мүше екенін ескерсек, 27 бәсекелес саяси бірегейлік болуы ықтимал) қалыптасуы ықпал етуі мүмкін.

Бірегейлік түрлері бір-бірімен үздіксіз өзара байланыстар орнатқан. Саяси бірегейліктің қалыптасуына бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалы өте зор. Саяси бірегейлік халықтың сеніміне де елеулі үлес қосады. Сенімді мінез-құлық қалыптастырудағы тетік ретінде саяси бірегейлікті пайдалануға болады. Саяси бірегейлікті анықтау үшін елдің соңғы он жылдықтағы дамуын емес, елдің қалыптасқан уақыттан бергі саяси тарихын қарау қажеттілігі белгіленіп отыр. Саяси бірегейлік ұлттық-саяси бірегейліктің эволюциясы барысында қалыптасып, саяси тәжірибе мен режимдер негізінде этникалық, мәдени және саяси дамуына ықпалын тигізеді. Елдің мемориалдық тәжірибесі де саяси бірегейлікпен байланысты екендігі дәйектеліп отыр. Кез келген елдің мемлекеттік саясатын қолдау саяси бірегейлікпен байланысты екенін де атап өткіміз келеді. Халық пен билік арасындағы бірегейлік ұштасса ғана мемлекеттік саясат тиімді жүреді.

Елдің ұлттық саяси жүйесі мен саяси мәдениет ерекшеліктері де саяси бірегейлікті анықтайды. Қоғамда қалыптасқан дәстүрлер де халықтың саяси бірегейлігін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Үкіметтің әлеуметтік қорғауы, елдегі ұлттық бірлік, мемлекеттің саяси субъект ретіндегі халықты қолдауы саяси бірегейлікке ықпал жасайтындығын да білуіміз керек. Нәсілдік, этникалық қатыстылық пен ұлт саяси бірегейліктің негізгі категориялары. Нәсіл қоғамның қабылдауына сәйкес физикалық немесе әлеуметтік белгілердің жиынтығымен сипатталатын адам популяциясының жүйесі. Адамның

этникалық қатыстылығы табиғатта немесе қоғамда өз негізі бар объективті шындық. Ұлт ұғымы басым жағдайда жеке адам мен мемлекет арасындағы құқықтық қатынас ретінде анықталып, адамның белгілі бір азаматтыққа жататындығын білдіреді. Бұл категориялардағы ортақ байланыс қоғам, адам, әлеумет, табиғат және мемлекет ұғымдарында жатыр.

Саяси бірегейліктің сипаттамаларын түсіндіру мен қалыптастыруда жоғары мектептің орны бөлек. Өйткені жоғары оқу орнындағы қоғамдық пәндер студенттерді демократиялық талаптарға дайындайды. Бұл тұста жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдары үшін әлеуметтік-саяси білімдер модулінің үлгілік оқу бағдарламасы мазмұнындағы «Саясаттану» пәнінің қызметі ерекше деп ойлаймыз. Мақаладағы тұжырымдарды пәннің дәрістерінде пайдалануға болатындығын да айтқымыз келеді. Жалпы адамның білім деңгейі саяси бірегейлік шеңберіндегі көзқарастардың дұрыстығы мен сенімін анықтайдығын айтқымыз келеді.

Мақалада анықталып отырғандай, саяси бірегейлік көбінесе әлеуметтік өзгерістердің қажеттілігі және жүзеге асуымен тікелей байланысты. Сондықтан адамның жалпы қоғамдағы және түрлі әлеуметтік топтар арасындағы иерархиялық өзгерістерін мақұлдау дәрежесі идеологиялар негізінде жатыр. Алынған нәтижелерге сәйкес адамның өзгерістерге ұмтылу дәрежесі қоғам мүшелерінің ойларын түзеумен тығыз байланысты деп ойлаймыз.

Әдебиеттер тізімі

1. Chace W.M. The Political identities of Ezra Pound & T.S. Eliot / W.M. Chace. – Stanford: Stanford University Press, 1973. – 238 p.
2. Mackenzie W.J.M. Political identity / W.J.M. Mackenzie. – Manchester: Manchester University Press, 1978. – 185 p.
3. Жаде З.А. Геополитическая идентичность России в условиях глобализации: диссертация доктора политических наук: 23.00.02 / Кубанский государственный университет. – Краснодар, 2007. – 352 с.
4. Суханов В.М. Региональная политическая идентичность в России: теоретический анализ состояния и перспективы: диссертация доктора политических наук: 23.00.01 / Саратовский государственный университет имени Н.Г. Чернышевского. – Саратов, 2009. – 430 с.
5. Старостин А.А. Политическая идентичность граждан постсоветской России: модели и технологии формирования: диссертация кандидата политических наук: 23.00.02 / Северо-Кавказская академия государственной службы. – Ростов-на-Дону, 2010. – 138 с.
6. Семенов И.С. Политическая идентичность и политика идентичности. В двух томах. Т.1: Идентичность как категория политической науки: словарь терминов и понятий / И.С. Семенов. – Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2011. – 208 с.
7. Семенов И.С. Политическая идентичность и политика идентичности. В двух томах. Т.2: Идентичность и социально-политические изменения в XXI веке / И.С. Семенов. – Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. – 471 с.
8. Асылтаева Э.Б. Қазақстан қоғамының демократизациялануы контекстіндегі азаматтық бірегейліктің қалыптасу ерекшеліктері: философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация: 6D050200 / әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. – Алматы, 2013. – 142 б.

9. Қапасова А.Р. Ұлт және ұлтшылдық мәселесі: саяси тарихтағы саяси-теориялық талдау // Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Хабарлары. Қоғамдық ғылымдар сериясы. – 2008. – № 5. – 93-99 бб.
10. Абдильдина Х.С. Мемлекеттің тұрақты дамуындағы ұлттық бірегейліктің орны // С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінің Ғылым жаршысы. – 2014. – № 1(80). – 30-35 бб.
11. Абдильдина Х., Кульжанова Ж. Мемлекеттің тұрақты дамуындағы ұлттық бірегейліктің орны // әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Хабаршысы. Философия сериясы. Мәдениеттану сериясы. Саясаттану сериясы. – 2017. – № 3(61). – 4-17 бб.
12. Pithouse R.M. Forging new political identities in the Shanty Towns of Durban, South Africa // *Historical Materialism*. – 2018. – Vol. 26. – No. 2. – P. 178-197.
13. Алонци Р. Политическая идентичность ЕС: новые парадигмы и старые проблемы // *Современная Европа*. – 2018. – № 6. – С. 142–151.
14. Kahn D.T., Tagar M.R., Halperin E., Bäckström M., Vitriol J.A., Liberman V. If they can't change, why support change? Implicit theories about groups, social dominance orientation and political identity // *Journal of Social and Political Psychology*. – 2018. – Vol. 6. – No. 1. – P. 151-173.
15. Dodge T. 'Bourdieu goes to Baghdad': Explaining hybrid political identities in Iraq // *Journal of Historical Sociology*. – 2018. – Vol. 31. – No. 1. – P. 25-38.
16. Попов А.В. What has happened to Ukraine inertial scenario for Ukraine's national and political identity // *Russia in Global Affairs*. – 2018. – No. 2. – P. 8-35.
17. Brown L, Arriaza Ibarra K. Commemoration, and the expression of political identity // *Tourism Management*. – 2018. – No. 68. – P. 79-88.
18. Mayer A., Shelley T.O. The dual importance of political identity in environmental governance: The case of oil and gas policy in Colorado // *Society and Natural Resources*. – 2018. – Vol. 31. – No. 11. – P. 1230-1247.
19. Чугров С.В., Карелова Л.Б. Специфика и основные тренды политической идентичности японцев: по материалам опросов общественного мнения 1998-2019 гг. // *Социологический журнал*. – 2019. – № 25(4). – С. 38-55.
20. Lluch J.G. Unpacking political identity: race, ethnicity, and nationhood in a Federal political system // *Ethnopolitics*. – 2019. – Vol. 18. – No. 2. – P. 178-200.
21. Chen S.Y., Urminsky O. The role of causal beliefs in political identity and voting // *Cognition*. – 2019. – No. 188. – P. 27-38.
22. Meléndez C., Rovira Kaltwasser C. Political identities: The missing link in the study of populism // *Party Politics*. – 2019. – Vol. 25. – No. 4. – P. 520-533.
23. Saurugger S., Thatcher M. Constructing the EU's political identity in policy making // *Comparative European Politics*. – 2019. – Vol. 17. – No. 4. – P. 461-476.
24. Fabbrini S. Constructing and de-constructing the European political identity: the contradictory logic of the EU's institutional system // *Comparative European Politics*. – 2019. – Vol. 17. – No. 4. – P. 477-490.
25. Kui Y. Governance change and political identity in the internet age // *Social Sciences in China*. – 2019. – Vol. 40. – No. 4. – P. 129-147.
26. Wilkinson A.M. Humanizing creativity and the development of collegiate dancers' political identities // *Journal of Dance Education*. – 2020. – Vol. 20. – No. 4. – P. 177-188.
27. Звягельская И.Д., Богачева А.С., Давыдов А.А., Ибрагимов И.Э., Самарская Л.М., Свистунова И.А., Сурков Н.Ю. Политическая идентичность и ее влияние на

- внешнюю политику государств Ближнего Востока // Восток (Oriens). – 2020. – № 2. – С. 55-73.
- 28.Prymush M., Lavrynenko H. Political identity as a security factor of Ukrainian statehood // Przegląd Strategiczny. – 2020. – No. 13. – P. 297-316.
- 29.Shehata M. Supportive, transformative, and reverse effects of media on Tunisian diaspora's political identity // Journal of Arab and Muslim Media Research. – 2020. – Vol. 13. – No. 1. – P. 85-103.
- 30.Hernández-Lagos P., Minor D. Political identity, and trust // Quarterly Journal of Political Science. – 2020. – Vol. 15. – No. 3. – P. 337-367.
- 31.Yang T.-T., Hsung R.-M., Chen S.-H., Du Y.-R., Lin Y.-J., Yen N.-S., Wu C.-T., Liu H.-L. The mechanisms of trust formation under different conditions of political identity: An experiment among Taiwanese voters // Current Sociology. – 2021. – Vol. 69. – No. 6. – P. 879-899.
- 32.Saldaña M., McGregor S., Johnson T. Mind the gap! The role of political identity and attitudes in the emergence of belief gaps // International Journal of Public Opinion Research. – 2021. – Vol. 33. – No. 3. – P. 607-625.
- 33.Ilovan O.-R. Visual discourse on territorial development and political identities in socialist Romania, in comics for pioneers // Finisterra. – 2021. – Vol. 56. – No. 116. – P. 19-48.
- 34.Allen N., Brooks R. Unpacking “Stacking”: researching political identity and regime security in armed forces // Armed Forces and Society. – 2022. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0095327X211058765> (қолданылған күні: 20.02.2022).
- 35.Lovejoy N. Ambiguity of divine and royal portraiture and the Hiyawan image of Kingship: Political Identity through the monuments of ÇİNEKÖY and KARATEPE // Bulletin of ASOR. – 2022. [Электрон.ресурс]. – 2022. – URL: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/719049> (қолданылған күні: 20.02.2022).

М.О. Насимов

Кызылординский университет “Болашақ”, Кызылорда, Казахстан

Современные подходы к изучению характеристик политической идентичности

Аннотация. В статье представлен литературный обзор и анализ характеристик политической идентичности. В ходе исследования выявлено, что отечественные ученые не в полном объеме исследовали понятие политической идентичности. Установлено, что исследования проводились в рамках других видов идентичности. Чтобы восполнить этот пробел, в этой статье мы остановились на характеристике данной понятий. Для этого мы проанализировали статьи, индексированных в базе данных «Scopus». Из 2 798 материалов, найденных в базе данных, мы отобрали 24 публикации. Особое внимание было уделено исследованиям, опубликованным в 2018-2022 годах. Научные результаты могут быть эффективно использованы для развития отечественной политической науки. Также подходит для проведения лекций по предмету «Политология» в модуле социально-политических знаний в вузах.

Ключевые слова: политическая идентичность, политика, народ, идеология, культура, средства массовой информации, государственность.

Modern approaches to the study of the characteristics of political identity

Abstract. The article presents a literature review and analysis of the characteristics of political identity. The study revealed that domestic scientists have not fully explored the concept of political identity. It is established that the research was carried out within the framework of other types of identity. To fill this gap, in this article we have focused on the characteristics of these concepts. To do this, we analyzed the articles indexed in Scopus. From the 2 798 materials found in the database, we selected 24 publications. Particular attention was paid to studies published in 2018-2022. Scientific results can be effectively used for the development of domestic political science. Also, suitable for conducting lectures on the subject «Political Science» in the module of socio-political knowledge at universities.

Keywords: political identity, politics, people, ideology, culture, mass media, statehood.

References

1. Chace W.M. The Political identities of Ezra Pound & T.S. Eliot, (Stanford University Press, 1973, 238 p.).
2. Mackenzie W.J.M. Political identity, (Manchester University Press, 1978, 185 p.).
3. Zhade Z.A. Geopoliticheskaja identichnost' Rossii v uslovijah globalizacii: dissertacija doktora politicheskikh nauk [Geopolitical identity of Russia in the context of globalization: doctoral dissertation of Political Sciences]. 23.00.02. Kuban State University. Krasnodar, 2007. 352 p., [in Russian].
4. Sukhanov V.M. Regional'naja politicheskaja identichnost' v Rossii: teoreticheskij analiz sostojanija i perspektivy: dissertacija doktora politicheskikh nauk [Regional political identity in Russia: A theoretical analysis of the state and prospects: doctoral dissertation of Political Sciences]. 23.00.01. Saratov State University named after N.G. Chernyshevsky. Saratov, 2009. 430 p., [in Russian].
5. Starostin A.A. Politicheskaja identichnost' grazhdan postsovetsoj Rossii: modeli i tehnologii formirovanija: dissertacija kandidata politicheskikh nauk [Political identity of citizens of Post-Soviet Russia: Models and technologies of formation: candidate dissertation of Political Sciences]. 23.00.02. North Caucasian Academy of Public Administration. Rostov-on-Don, 2010. 138 p., [in Russian].
6. Semenenko I.S. Politicheskaja identichnost' i politika identichnosti [Political identity and identity politics], in two volumes. T.1: Identichnost' kak kategorija politicheskoy nauki: slovar' terminov i ponjatij [Identity as a category of political science: a dictionary of terms and concepts], (Russian Political Encyclopedia (ROSSPEN), Moscow, 2011, 208 p.), [in Russian].
7. Semenenko I.S. Politicheskaja identichnost' i politika identichnosti [Political identity and identity politics], in two volumes. T.2: Identichnost' i social'no-politicheskie izmenenija v XXI veke [Identity and socio-political changes in the 21st century], (Russian Political Encyclopedia (ROSSPEN), Moscow, 2012, 471 p.), [in Russian].

8. Asyltayeva E.B. Qazaqstan kogamynyn demokratizacijalanuy kontekstindegi azamattyk biregejliktin kalyptasu erekshelikteri: filosofija doktory (PhD) gylymi darezhesin alu ushin dajyndalghan dissertaciya [Features of the formation of civic identity in the context of democratization of Kazakhstan society: dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD)]. 6D050200. Al-Farabi Kazakh National University. Almaty, 2013. 142 p., [in Kazakh].
9. Kapasova A.R. Ult zhane ultshyldyk maselesi: sajasi tarihtagy sajasi-teorijalyk taldau [The problem of nation and nationalism: a political-theoretical analysis of political history], Qazaqstan Respublikasy Ulttyk gylym akademijasynyn Habarlary, Kogamdyk gylymdar serijasy [News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Social Sciences Series.]. 2008. No. 5. P. 93-99, [in Kazakh].
10. Abdildina H.S. Memlekettin turakty damuyndagy ulttyk biregejliktin orny [The place of national unity in the sustainable development of the state], S. Seifullin atyndagy Qazaq agrotehnikalyk universitetinin Gylym zharshysy [Bulletin of Science of the S.Seifullin Kazakh Agrotechnical University]. 2014. Vol. 1. No. 80. P. 30-35, [in Kazakh].
11. Abdildina H., Kulzhanova Zh. Memlekettin turakty damuyndagy ulttyk biregejliktin orny [The place of national unity in the sustainable development of the state], al-Farabi atyndagy Qazaq ulttyk universitetinin Habarshysy. Filosofija serijasy. Madeniettanu serijasy. Sajasattanu serijasy [Journal. Philosophy series. Culutral science series. Political science series]. 2017. Vol. 3. No. 61. P. 4-17, [in Kazakh].
12. Pithouse R.M. Forging new political identities in the Shanty Towns of Durban, South Africa, *Historical Materialism*. 2018. Vol. 26. No. 2. P. 178-197.
13. Alonzi R. Politicheskaja identichnost' ES: novye paradigmy i starye problemy [EU political identity: New paradigms, old problems], *Sovremennaja Evropa* [Contemporary Europe]. 2018. No. 6. P. 145-151, [in Russian].
14. Kahn D.T., Tagar M.R., Halperin E., Bäckström M., Vitriol J.A., Liberman V. If they can't change, why support change? Implicit theories about groups, social dominance orientation and political identity, *Journal of Social and Political Psychology*. 2018. Vol. 6. No. 1. P. 151-173.
15. Dodge T. 'Bourdieu goes to Baghdad': Explaining hybrid political identities in Iraq, *Journal of Historical Sociology*. 2018. Vol. 31. No. 1. P. 25-38.
16. Popov A.V. What has happened to Ukraine inertial scenario for Ukraine's national and political identity, *Russia in Global Affairs*. 2018. No. 2. P. 8-35.
17. Brown L, Arriaza Ibarra K. Commemoration and the expression of political identity, *Tourism Management*. 2018. No. 68. P. 79-88.
18. Mayer A., Shelley T.O. The dual importance of political identity in environmental governance: The case of oil and gas policy in Colorado, *Society and Natural Resources*. 2018. Vol. 31. No. 11. P. 1230-1247.
19. Chugrov S.V., Karelova L.B. Specifika i osnovnye trendy politicheskoy identichnosti japoncev: po materialam oprosov obshhestvennogo mnenija 1998-2019 gg. [The profile and major trends of Japanese political identity: Evidence from 1998–2019 sociological surveys], *Sotsiologicheskij Zhurnal* [Sociological Journal]. 2019. Vol. 25. No. 4. P. 38-55, [in Russian].
20. Lluch J.G. Unpacking political identity: race, ethnicity, and nationhood in a Federal political system, *Ethnopolitics*. 2019. Vol. 18. No. 2. P. 178-200.

- 21.Chen S.Y., Urminsky O. The role of causal beliefs in political identity and voting, *Cognition*. 2019. No. 188. P. 27-38.
- 22.Meléndez C., Rovira Kaltwasser C. Political identities: The missing link in the study of populism, *Party Politics*. 2019. Vol. 25. No. 4. P. 520-533.
- 23.Saurugger S., Thatcher M. Constructing the EU's political identity in policy making, *Comparative European Politics*. 2019. Vol. 17. No. 4. P. 461-476.
- 24.Fabbrini S. Constructing and de-constructing the European political identity: the contradictory logic of the EU's institutional system, *Comparative European Politics*. 2019. Vol. 17. No. 4. P. 477-490.
- 25.Kui Y. Governance change and political identity in the internet age, *Social Sciences in China*. 2019. Vol. 40. No. 4. P. 129-147.
- 26.Wilkinson A.M. Humanizing creativity and the development of collegiate dancers' political identities, *Journal of Dance Education*. 2020. Vol. 20. No. 4. P. 177-188.
- 27.Zvyagelskaya I.D., Bogacheva A.S., Davydov A.A., Ibragimov I.E., Samarskaia L.M., Svistunova I.A., Surkov N.Y. Politicheskaja identichnost' i ee vlijanie na vneshnjuju politiku gosudarstv Blizhnego Vostoka [Political identity and its impact on the foreign policy of the states of the Middle East], *Vostok (Oriens)*. 2020. No. 2. P. 55-73, [in Russian].
- 28.Prymush M., Lavrynenko H. Political identity as a security factor of Ukrainian statehood, *Przeglad Strategiczny*. 2020. No. 13. P. 297-316.
- 29.Shehata M. Supportive, transformative, and reverse effects of media on Tunisian diaspora's political identity, *Journal of Arab and Muslim Media Research*. 2020. Vol. 13. No. 1. P. 85-103.
- 30.Hernández-Lagos P., Minor D. Political identity and trust, *Quarterly Journal of Political Science*. 2020. Vol. 15. No. 3. P. 337-367.
- 31.Yang T.-T., Hsung R.-M., Chen S.-H., Du Y.-R., Lin Y.-J., Yen N.-S., Wu C.-T., Liu H.-L. The mechanisms of trust formation under different conditions of political identity: An experiment among Taiwanese voters, *Current Sociology*. 2021. Vol. 69. No. 6. P. 879-899.
- 32.Saldaña M., McGregor S., Johnson T. Mind the gap! The role of political identity and attitudes in the emergence of belief gaps, *International Journal of Public Opinion Research*. 2021. Vol. 33. No. 3. P. 607-625.
- 33.Ilovan O.-R. Visual discourse on territorial development and political identities in socialist Romania, in comics for pioneers, *Finisterra*. 2021. Vol. 56. No. 116. P. 19-48.
- 34.Allen N., Brooks R. Unpacking "Stacking": researching political identity and regime security in armed forces, *Armed Forces and Society*. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0095327X211058765> (accessed 20.02.2022).
- 35.Lovejoy N. Ambiguity of divine and royal portraiture and the Hiyawan image of Kingship: Political Identity through the monuments of ÇİNEKÖY and KARATEPE, *Bulletin of ASOR*. Available at: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/719049> (accessed 20.02.2022).

Авторлар туралы мәлімет:

Насимов Мұрат Өрленбайұлы – саяси ғылымдар кандидаты, Қызылорда «Болашақ» университеті, Қызылорда, Қазақстан.

Nasimov Murat Orlenbaiuly – Candidate of Political Sciences, Kyzylorda "Bolashak" University, Kyzylorda, Kazakhstan.